

Afrika egy csabai szücsmester szemével

Gajdác Mátyas sokgyermekes család tagjaként született Békéscsabán, 1886 II. 22-én. Kora ifjúságától sok szállal kötődött a természethez. Különösen az állatok viselkedése érdekelt. Tanulmányozásukra soha nem sajnálta az időt. Ez a szenvedély egész életét végigkísérte.

Továbbtanulását a család szűkös anyagi helyzete nem tette lehetővé, ezért valamilyen szakmát kellett választania. Érdeklődésének megfelelően *preparátornak — és szücsnek adják*. Szegeden a neves Haering Herta féle cégnél végezte el a „preparátoriskolát”.

Mint a legtöbb fiatal embert vonzották a kalandok, a távoli, ismeretlen tájak felfedezése, a vadászat. *Bíró Lajost* és *Kittenberger Kálmánt* tartotta példaképeinek. 1911-ben eljött a régvárt alkalom. Kittenberger sógora, *Kovács Ödön* expedíciót szervezett Etiópiába. Gajdác természetesen elsőként jelentkezett. A három tagú expedíció azonban csak Addis Abebába jutott el. Itt kiderült, hogy alig van pénzük. A fotós hazautazott, Gajdácnak még hajójegyre sem tellett. Jobb híján a városban maradt. Kovács egyedül válogott neki a Kék Nilus felső szakaszának, ahonnan sohasem tért vissza.

Gajdác semmiképp sincs irigylésre méltó helyzetben. Mindenek előtt munkát kellett találnia magának. Szerencsére az ügyes kezű preparátornak ez nem jelentett különösebb nehézséget. *Sorra kapta a megrendeléseket a különböző expedícióktól és az egyéni vadászoktól*. Megrendelői sokszor kemény feltételeket diktáltak, de Gajdácot ez sem tőri meg. Az idő mulásával egyre inkább beletanul az afrikai életbe. Szücsmesterként *bejáratos lesz a császári udvarba*, ami később jól kamatozik. Sikeresül olyan összeköttetéseket szereznie, amelyek lehetővé teszik szabadabb mozgását az országban. Talán ennek is köszönhető, hogy „fehér vadászként” a legjobbak között tartják számon. Kevesen ismerték annyira a helyi viszonyokat és az afrikai vadakat, mint ő. Vadász- és gyűjtő-

útjai során sok olyan helyen megfordult, ahol korábban még nem járt idegen. Bejárta Danakilföldet és Ogadent. Megkísérelte, hogy eljusson a Stefánia tóig, de miután öszvérei elhullottak visszafordulásra kényszerült. Etiópián kívül hosszabb időt töltött Kenyában és Tanganyikában. Az európaiak számára idegen környezetbe való beilleszkedését rendkívüli nyelvértéke és hihetetlen szorgalma segítette.

Gajdác nemcsak szenvedélyes vadász. *Gondosan feljegyez minden apróságot, amely az állatok életéhez kapcsolódik*. Különösen a madarak vonzották. Nagy megtisztelésnek tartotta, amikor 1928-ban a Madártani Intézettől „rendes megfigyelői” igazolást kapott. Munkájához gyakran kért tanácsot *Éhik Gyulától* és *Kittenberger Kálmántól*. Baráti szálak fűzték a 30-as évektől ugyancsak Etiópiában élő természetbúvár orvoshoz, *Sáska Lászlóhoz*. A vadászárság mellett olyan kutatók is meglátogatták, mint Oszkár Neumann professzor.

A tudományos igényű felméréseket elsősorban a megfelelő határozók hiánya akadályozta. Ezen alig lehetett segíteni. Jellemző Gajdác lelkiismeretességére, hogy *megfigyeléseit végleges hazatelepülése után Keve Andrással ellenőriztette*. A közös munka eredménye két dolgozat lett, egyik Addis Abeba madárvilágáról, a másik Etiópiá madarairól. Ezek maig alapvető irodalomnak számítanak.

A legtöbb Afrikában vadászó kutatóval szemben Gajdácnak nem jutott soha semmilyen anyagi támogatás. Megélhetését magának kellett biztosítania. Ennek ellenére nem fedezkedett meg arról, hogy adományaival közgyűjteményeinket gazdagítsa. Sajnos ezek nagyrésze elpusztult. 1945-ben a Madártani Intézet vált a lángok martalékává, 1956-ban a Nemzeti Múzeum trópusi gyűjteménye. 1963-ban teljes afrikai anyagát elsőként a Nemzeti Múzeumnak ajánlotta fel megvételre. Mikor az

anyagi eszközök híján elállt a vásárlástól került a gyűjtemény a Belga Közép-afrikai Múzeumba.

A megmaradt preparátumokból 150 madárból a Természettudományi Múzeum tulajdona lett, 40-et a Madártani Intézetnek ajándékozott. A több, mint ötven év alatt Etiópiában gyűjtött tárgyak csaknem hiánytalanul a Néprajzi Múzeumba kerültek.

Gajdác Mátyást sokoldalú, *nyitott embernek ismerték*, aki bölcs humorral szemlélte az élet nehézségeit. Nem elégedett meg az adott terület állat- és növényvilágának tanulmányozásával, az ott élő emberek élete is érdekelt. Kötetnyi elbeszélése tanúskodik erről. Közülük jónéhány a 30-as, 40-es években megjelent. *Novelláiban sajátosan keveredik a korabeli Etiópiá társadalmi korrajza a zoológiával és a folklórral*. Elbeszéléseit többször átírta. Sajtó alá rendezésüket nem tudta befejezni, halála megakadályozta ebben.

Élményeit képekben is igyekezett megörökíteni. Kezdetben vadászatairól készített technikailag meglepően jó felvételeket. Ezeket részben a Nimród Vadászújság közölte. Később az életképek kerülnek előtérbe. Ahol nincs módja fotózni, ott egyszerűen felvásárol minden fellelhető képet. A messziről jött ember kíváncsiságával csodálkozik rá erre a különös álomszerű világra.

1934-ben néhány hónapra hazalátogat, majd a háborús nehézségek ellenére visszatér Etiópiába. 1965-ben végleg hazaköltözik Budapestre. Tapasztalatait a fiatalokat megszégyenítő munkakedvvel próbálja rendszerezni. Szervezete azonban már nem képes megbirkózni a klímaváltozással, 1966 decemberében influenzát kap, ami virulenssé teszi régi trópusi betegségeit. Kórházba kerül, ahol 1967 február 3-án meghal. A *hagyatékából készült kiállítás* a Horváth Mihály utcai Képtárban november 10-ig tekinthető meg.

GASKÓ BÉLA

Derült égből napközi

Többször fölmérték már a balástyai tanács tagok, *lenne-e igény a községben öregek napközi otthonára?* Minden tudakozódásra az derült ki, hogy nem lenne. A közelmúltban azonban kaptak a megyei tanácstól 139 ezer forintot: ebből *rövid idő alatt öregek napközi otthonát kell létesíteniük!* (Tervidőszak végi pénzügyi időjárás: maradványpénzek kóvályognak a levegőben...) Ilyen ajánlatot nem lehet visszautasítani: ki tudja, megismétlődik-e még egyszer?!

Öregek napközijére korábban is gondoltak már a balástyai községi tanácsnál. *Kern György*, a szociálpolitikai ügyek felelőse szerint a napközi a legrokonszenvesebb formája az idős emberekről való gondoskodásnak.

— Nehezen adják föl korábbi életformájukat. A napközibe nem muszáj járni: akkor mennek, ha unatkoznak, társaságra vágnak. Nem kell földelni a lakásukat, otthon alhatnak. Mindennap meleg ételt kapnak, ingyen. A szociális segély összegét sem csökkentjük, akkor sem, ha valaki a napköziben érkezik. Automata mosógép van, a gondozónők kimossák vele az idős emberek ruháit, ha igénylik.

*

Elmentünk Kern Györggyel, hivogatni a napközibe. *Veres Péterné* mindjárt kijelentette, hallani sem akar róla. Kern György ezen nem lepődött meg. Azért is három évig kellett könyörögnie, hogy a néni elfogadja a tanácstól a szociális segélyt. Kérdeztük, miért nem nézi meg legalább, milyen az.

— Énnekem ne mondja senki: állj odább! Ne egyél annyit! Nem szeretem én, hogy a fejemre lépjenek. Kimarnának engem onnét! Ahogy birók, úgy nyüglődök.

Veresné parányi nyári konyhában lakik a melléképületben. Mesélte, napszámossal kell műveltetni a kertjét, pénzért mosat, így aztán ennivalóra is kevés jut.

— Legalább a házi szociális gondozót beengedhetné — próbálkozott Kern György. A néninek azonban erről is határozott elképzelései vannak.

— Ha az ember nem tud egy kicsit nyújtani nekik, azok sem segítenek!

— Nem kell azoknak borralvaló! Fizetést kapnak a tanácstól!

— Mindenütt úgy van az!

Veresnére alighanem olyan tél vár ismét, mint a tavalyi: a nyári konyhájában, a rosszul záródó ajtó mögött belefagyott a vödörbe a víz.

Veresnéni attól fél, a napköziben a gondozónők parancsolnak majd neki, *Szél József Sándorné* viszont éppen a többi idős gondozottól tart.

— Nem megyek én senki nyakára — mondta. — Vannak olyan hajszálhasigató, zúgolódós népek, nem szeretem én azt.

— Itt pedig egyedül van.

— Jó nekem egyedül, kedves. Hatodik éve vagyok magam, hozzászoktam. Szeretek olvasni. Egy kicsit pihenek, egy kicsit meszelek, de legalább itthon vagyok.

Fogas Irén egyszer már igent mondott, addig beszélgetett azonban a testvérével, hogy meggondolta magát.

— Mit mondtak magának, miért ne jöjjon?

— Mire hazajövök, minden elvész.

— Mi minden?

— Elviszik a tűzrevalót. A múltkor is kevesebb lett a gally. De most óvatosabb vagyok: lecsapkodtam messzel és pernyével. Most majd meglátjuk, ha hija lesz.

— Kitől fél ennyire?

— A szomszédoktól. Összebeszéltek ellenem. Mondta is a testvérem, hogy mindig tegyem a baltát az ajtóba. Félek, mert a tűzrevalót nem lehet bezárni. Kinn ülök éjszaka, míg el nem álmosodom, nehogy idejöjjenek a szomszédok.

— Csak a tűzrevaló miatt gondolja meg magát?

— Mondott mást is a testvérem: ha oda bemegyek, a házát is elsajátítja a tanács. Amit megeszek, azt pedig levonják a segélyemből.

Szóval innen (is) fúj a szél! Kern György türelmesen elmagyarázta (ki tudja, hányadszor), hogy a tanács nem tart igényt a napközis gondozottak házára, nem veszi el sem az idős emberektől, sem az örökösüktől. Nem csökkentik a szociális segélyt sem. (Közben az járt a fejében: lám, hányan gondolnak máris örökösödési szándékkal a rossz kis tanyákra, akik pedig segíteni nem sérények!)

*

Nekem már ennyitől is elment volna a kedvem az egészről, Kern Györgyöt azonban más módon fából faragták.

— Úgy kell szervezni, hogy ne kényszernek és ne visszavonhatatlannak érezzék. Van, aki szívesen eljönne, de azt képzeli, hogy ez megalázó. Több községben is voltunk tapasztalatcserén: általában nehezen indul, de aztán megkedvelik. Bizonyítani kell, hogy ez jó nekik. Nem hívunk összeférhetetlent, alkoholistát — őket inkább a házi gondozónő látogatja, ha beengedik. Hetente egyszer orvos látja őket: nem kell sorbaállni órákat. Megvizsgálja őket, gyógyszer ir föl. Reggeli, ebédet, uzsonnát kapnak. Keressük a kapcsolatot a téesszel, hogy kocsijaik a külterületről is behozzák és hazavigyék az idős embereket. Lehetőség van arra is, hogy könnyű, egyszerű munkát végezzenek. Ezzel még egy kis pénz is kereshetnek, amit vagy kiosztunk, vagy kirándulásra, közös programra költhetnek.

*

Balástyán a tanácsháza udvarán álló új épületet bútorozták be szépen az időseknek. Ideiglenes megoldásnak tekintik, mert egy öregember följárította, hogy házát a tanácsra hagyja, azzal, hogy halála után idősök napközi otthonának rendezzék be.

Az MHSZ-szertárból átalakított napközi október elsejétől fogadja is az időseket. Egyelőre napjában három-négyen töltik ott idejüket, bár két hét alatt legalább húsz idős ember fordult már meg — többségük egyelőre szétnézni. Sokan azt mondják, van még munka a földéken, a kertekben, ha majd azt elvégzik, jönnek gyakrabban.

A jót könnyű megszokni, ez valószínűleg oldja majd a bizalmatlanságot. Ahogy a gyors szervezést megoldották a balástyaiak, s amilyen tapasztalattal fordulnak az idős emberek felé, a kívülállónak bizonyítani látszik: *jó helyre került a hirtelen jött pénz!*

TANÁCS ISTVÁN

